

תענית ט

משה שווערד

1. עיין מראה מקומות 45-34 לדף ה' בענין עשר שתתעשר- ומעשר כספים

2. מאירי על תענית דף ט/א

כתוב בתורה לא תנסו את י"י אלהיכם ועקר ענינו בה על נביא שכבר נתפרסמה נבואתו על פי האותות הידועים על זה כמו שיתבאר במקומו או שהעיד עליו נביא והיה מהלך בדרכים הישרים שאדם חייב להאמין בנבואתו ושלא להרהר עליו ושלא לנסותו יותר מן הראוי ועם כל זה נכללו בלאו זה ענינים אחרים והוא להזהר שלא לעשות המצוה על מנת לקבל פרס עליה עד שינסה את השם בכך כלומר לראות אם יעשה מצוה זו אם יגמל עליה אם לאו ואף על פי שהתורה מיעדת שכר עליהם באמרו אם בחקתי תלכו וכו' ונתתי גשמיכם וכו' ביאור הדברים שאם יעשו המצות סוף השכר לבא ולא שהתירה לעשותם על מנת כך אלא שהבטיחם על כך והוא אמרם עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר כלומר שסוף השכר לבא כאלו אמר עשר ותתעשר ולא שיעשר על מנת שיתעשר ואף על פי שאמר הביאו את המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת וכו' ביאורו כן שהדבר ברור על השכר לבא א"כ יתגלגלו לו חובות מצד אחר ומ"מ כל לעשות על מנת כך אסור וכן מה שאמרו נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו וכו' ביאורו גם כן ותהא הבטחתכם שסוף ברכה לבא וכן סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני ר"ל והבטחתי שיחיו בני לא שיהרהר על מדותיו יתברך יקרה לו מה שיקרה ומה שאמר כאן עשר בשביל שתתעשר והקשה התלמוד ומי בעיי לנסויי קודשא בריך הוא והוא השיב חוץ מזו מדכתיב ובחנוני נא בזאת וכו' לא שאף בזה יהא מותר לנסות ולעשות על מנת כך אלא שאע"פ שבשאר יעודים לבו של אדם בטוח בשכרם מ"מ אינו סמוך בהם מכל וכל אבל בזו יהא בטוח לגמרי שכל מדותיו של ה"ה מדה כנגד מדה:

3. ספר החינוך - מצוה תכד

משרשי המצוה, לפי שבנסיון היתר בנביא אמת ימצא הפסד...

וכמו כן בכלל האזהרה שלא לעשות מצוות ה' ברוך הוא על דרך הנסיון, כלומר שיעשה אדם מצוה לנסות אם יגמלהו ה' כעזקו, לא לאהבת האל ויראתו אותו, ואל יקשה עליך מה שאמרו זכרונם לברכה בפרק קמא דמסכת תענית [ט' ע"א], עשר תעשר [רברים י"ד, כ"ב], עשר בשביל שתתעשר, שכבר תירצוה שם ואמרו שבכל המצוות נאמר לא תנסו, חוץ מזו דמעשר, שנאמר [מלאכי ג', י'], הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו'. והטעם בזו כענין שכתוב [משלי י"ט, י"ז], מלוה ה' חונן דל, כלומר, שהודיענו האל ברוך הוא כי בפרנסנו משרתי ביתו במעשר נמצא התועלת והברכה בממונו על כל פנים, ולא יעכב זה שום דבר חטא ועון.

4. שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רמז סעיף ד

הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב תציל ממות, כמו שאירע לצרפית. הגה: והיא מעשרת, ואסור לנסות הקדוש ברוך הוא כי אם בדבר זה, שנאמר: ובחנוני נא בזאת וגו' (מלאכי ג', י'). (טור מגמרא פ"ק דתענית). וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקדוש ברוך הוא, אבל לא בשאר צדקה (ב"י דכך משמע מש"ס שם).

5. פתחי תשובה יורה דעה סימן רמז ס"ק ב

(ב) בנתינת מעשר עיין (בשאלת יעב"ץ ח"א סימן ג') שהשיג על הרמ"א דמדבריו משמע דבמעשר כספים דנהוג עלמא האידנא קאי ובאמת ז"א שלא נאמר זה על מעשר כספים דלא שרי לנסויי ביה דאינו אלא צדקה ע"ש וכ"כ הגאון בעל של"ה והוא בדפוס א"ד דף רמ"ב דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים ע"ש וכן הסכים בספר משנת חכמים הלכות יסודי התורה דף י"ז ע"א ע"ש:

6. שערים מצויינים בהלכה

צדקה לא. וברמ"א מובא ב' דעות, מתחילה הביא דעת הטור בסתם, ואח"כ הביא דעת הב"י בשם יש אומרים. [וכבר כתבנו בקונט' תורת הלימוד ההוראה והמנהגים (אות יא) בשם הש"ך (הנהגת או"ה יו"ד סוס"י רמב) דכל מקום שהובא בשו"ע דעה ראשונה בסתם, ודעה ב' בלשון "יש אומרים" דעתו לפסוק כדעה ראשונה]. ועי' בשל"ה הקדוש (מסכת מגילה עמוד הצדקה ד"ה יש מפזר) וזת"ד, ולא שרי לנסות אלא במעשר תבואה כדאיתא בפ"ק דתענית אבל בצדקה לא, ונראה דאפי' במעשר כספים נמי לא, דרק היכא דגלי קרא שרי, והיינו במעשר תבואה

עכת"ד. ובגליוני הש"ס להגרי"ע ציין לשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' ג) דמעשר כספים אין לה סגולה זו של עשר בשביל שתתעשר, ולא הוי בכלל צדקה, ועוד כתב דמעשר כספים אסור לנסות. אבל בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תתפב) כתב, דגם בצדקה מותר לנסות, וגם מותר לנדור לתת צדקה, דאם התירו לאו מה"ת דלא תנסו, כש"כ נדר דאינו אסור אלא משום דילמא אתי לידיה תקלה.

7. ספר נפש הרב - ע' קמ"ג

בגמ' ר"ה (טז:), גי' דברים מזכירין עונותיו של אדם, והאחד מהם – עיון תפלה. ועיי"ש בתוסי' שפי', דמיירי במתאמץ לכוון לבו, ובוטח שתהא תפילתו נשמעת. ומהאי טעמא היה רבנו מקפיד בנוסח של מי שברך לחולה שלא יאמרו – בעבור שכל הקהל מתפללים בעבורו, או בעולה לתורה שעושה מי שברך בעד קרוביו וידידיו ואומרים – בעבור שפלוני מברך אותם, דזה ממש עיון תפילה, אלא יאמרו – בעבור שפלוני נודר צדקה בעבורם, דכל כה"ג נכלל בכלל מה שאמרו (ר"ה ד.). סלע זו לצדקה בשביל שיחיי בני וכו'. ופעם התפלל רבנו בשיבה ביום ה' במנן שלא היה רגיל להתפלל שמה, וכיבדו הגבאי בעלייה, והיה כ"כ שמח לראותו שמה, עד שבירכו במי שברך, למרות מה שהיה יום חול, ובדרך כלל אין אומרים תפילות מי שברך בחול משום טרחא דצבורא. והקפיד עליו רבנו שלא יאמר בעבור שעלה לכבוד התורה [שאף זה בבחינת לא תנסו את ד', לתבוע ברכה בעבור קיום מצוות, ורק במעשר מותר לנסות, וכמבואר כל זה בגמ' תענית (ט.).] אלא בעבור שנדר כך וכך דולר לשיבה, ולא תפס הגבאי שיש לו לרבנו קפידא בזה [שלא לומר מי שברך אפי"כ אומרים בעבור שנדר], ומרוב שמחתו אמר פעם שני מי שברך בעד אשת רבנו, ואמר רבנו עוד הפעם שיאמר בעבור שנדר כך וכך לשיבה, שהוא מקבל על עצמו נדר נוסף, וביקש ממנו רבנו שלא יאמר עוד מי שברך, אך הגבאי הזקן עדיין לא הבין קפידת רבנו בנדון, ואמר פעם שלישית מי שברך (בעד רמ"י הישיבה והתלמידים), ואמר רבנו עוד הפעם שיאמר בעבור שנדר וכו', שהוא מקבל על עצמו נדר שלישי לשיבה...

8. בן יהודע על תענית דף ח/ב

אמר ליה זיל נסי. מקשים הא קטן לאו בר חיובא דמעשר, ואיך אמר ליה זיל נסי. [1] ונראה לי דאף על גב דלאו בר חיובא הוא אם יתן יקבל שכר עושר. [2] או יובן אמר ליה זיל נסי, וכונתו לומר דכל זה הוא בדוק וידוע לכל שגם אתה כשתגדל תנסה ויעלה בידך. אך מקשים והא איכא דנותנים מעשר ואינם מתעשרים, ותיריך בני יידי כבוד הרב יעקב הי"ו, דאלו החטא גורם להם למנוע מהם העושר הראוי לבא להם ע"י המעשר, ולכך בינוקא דאינו בר עונשין בטח לבו של ר' יוחנן, שאם יעשר יתעשר, ולכך אמר ליה זיל נסי, עד כאן דבריו נר"ו:

9. ילקוט ישעיהו

שום חטא ועון. וטעם איסור הנסיון במצוה, מפני ששכר מצוה אינו בעוה"ז, וכמו שדרשו חז"ל בריש מס' ע"ז (ג, א): היום לעשותם, ולמחר, כלומר לעוה"ב, ליטול שכרם. ומה שאמרו רז"ל (ב"ב י, ב): האומר סלע זה לצדקה, בשביל שיחיה בני, ה"ז צדיק גמור. תירצוה המפרשים כשאמר הנותן בלבו לתת אותה, בין שיחיה או לא יחיה, שאין זה מנסה את ד', עכ"ל.

10. ילקוט ישעיהו

עך שיכלו שפתותיכם וכו'. הקשה בענף יוסף בשם בגדי ישע: הרי תיבת "די" אינה מהברת שפתיים, ואף אם יהיה פיו פתוח כל היום, ולא יניע שפתיו כלל, יוכל לומר תיבת "די" כל היום, ואיך יצויר שילאו שפתותם מלומר די. ותי', דהכוונה היא, עפ"י הירושלמי (ברכות פרק הרואה) וז"ל: עד בלי די, עד שיכלו לומר "דיינו ברכות דיינו ברכות", ובי"ת הוי מהברת שפתיים, וברור שזה כוונת הש"ס אלא שקיצר, עכ"ל.

ובספר רשפי אש (להרה"ק ר"מ מנעשכיו זצוק"ל, על הש"ס אות ב) כתב, וז"ל: הקשה מרן הבעש"ט הק' זצוק"ל זי"ע: דהרי תיבת "די" אינו כלל ממוצא שפתיים. ותירץ: דבאמת לכך יכלו השפתיים, מחמת אמירת הדי תמיד, ולא ישתמשו במוצא השפתיים כלל, ע"כ. וכן כתב בספר נופת צופים (להרה"ק ר' פינחס מקוריץ זצוק"ל, סדרא תליתאה אות פג).

והנה לכאורה איך יאמר די על ברכה. והא אין מתפללין על רוב טובה (כדאי' לקמן כג, א). ופי' ברי"ף: ואפשר שלא על ריבוי הממון יאמר די, כי אוהב כסף לא ישבע כסף (קהלת ה, ט), אבל יאמר די, שלא לנסות עוד את ד', כי אם להאמין בו. עוד יאמר, שעל ריבוי גשמים ירמוז, שהוא קשה לעולם, כמו שהיה בימי שמעון בן שטח. שאמר, התפלל עליהם שילכו להם, ע"כ (עיין לקמן כג, א המעשה דחוני המעגל ולא נזכר שם ששמעון בן שטח אמר כן).

11. מהרש"א על תענית דף ט/א

ויאמר מה זאת עשה וגו'. הגם שאמרו והתודו על עונם ואמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו וגו' מ"מ מלשון מה זאת עשה אלהים לנו נראה שהתרעמו על מדותיו כאלו בא עליהם ח"ו בעקיפים והנראה בענין זה דודאי תלו הדבר במכירת יוסף כמ"ש אבל אשמים וגו' על אחינו וגו' כי ראו שנפרעו במדה כנגד מדה כמו שהם חשדו אותו שהוא כמרגל ומוציא דבה עליהם נגד אביהם וע"כ השליכוהו לבור כן נחשדו הם כמרגלים להשליכם לבור במאסר גם ראו מתחלה שאמר שלחו מכם אחד שהיה כוונתו על ראובן שלא היה חייב בדבר ולבסוף אמר להו אחד יאסר וגו' שכוונתו על שמעון שהיה העיקר במכירתו גם אח"כ ויפתח האחד את שקו וגו' שהוא לוי שהוא מצא את כספו במלון שהיה מונח למעלה בשק כדי שימצא בדרך לצערו שגם לוי היה עיקר במכירה משא"כ בשאר האחים שלא מצאו כספם עד ביתם לפי שהיה מונח בצרור למטה בשק בכל זה רמז שאלהים יפרע להם במדה כנגד מדה ואמרו אבל אשמים וגו' על אחינו אבל ממה שאמרו מה זאת עשה וגו' נראה כאלו התרעמו על מדותיו ונבאו בזה ולא ידעו מה נבאו דהיינו שכל זה עשה לנו אלהים לסבב ביאתם למצרים כמ"ש וישלחנה מעמק חברון וגו':

12. מהרש"א על תענית דף ט/א

חזרה בזכות שניהן כו'. כיון שחזרה בזכות שניהן כ"ש שלא היתה להסתלק כלל בזכותן אלא שנסתלק להורות ולהגיד לישראל שבזכותה היה עד היום וכן שחזרו שניהם בשביל משה ולא נסתלקו אלא להגיד שבשביל זכות אהרן היה עד היום וענין שלשה פרנסים באלו ג' דברים שיעקב לא בקש אלא על ב' כמה שאמר ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד וגו' דהיינו הענין לשמירה מאויבים המים לשתות ולגהץ מלבושיהם המן במקום לחם לאכול כי הצדיקים מסתפקים במועט:

13. ילקוט ישעיהו

שנא' (שמות טו, ד): למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. וענני הכבוד, אשר שם כבוד השכינה, בזכות אהרן, שגרם השראת השכינה ע"י הקרבנות. והבאר, שהיה מספיק להם כל צרכיהם, כדאי' במדרש, בזכות מרים, שאחזה במידת גמ"ח, שכן נאמר (שמות אז, יז): ותחיין את הילדים, שהיו מספקין להם מזון ומחיה.

והטעם שהיה המן בזכות משה, ענני הכבוד בזכות אהרן ובאר בזכות מרים. כתב בעץ יוסף בשם הכלי יקר: כי משה קיבל התורה, ולא ניתנה תורה, כי אם לאוכלי המן,

14. מרומי שדה מסכת תענית דף ט עמוד א

שם. באר בזכות מרים. פי' דכמו שצדקת אשה אינה אלא להביא אחרים לידי קדושה, כדאי' בברכות דף י"ז א' הני נשי במה קזכיין באתנווי גברי כו'. וה"נ מים הוא מקוה טהרה המביא לידי קדושה, ומשו"ה נסמכה מיתת מרים לפרה, וכדאי' במו"ק דף כ"ח למה נסמכה מיתת מרים לפרה, לומר לך מה פרה אדומה מכפרת כן מיתת צדיקים מכפר, היינו דפרה אדומה מטהרת את ישראל שיכולין לבא לידי קדושה. וכמוש"כ באורך בהע"ש ריש שאילתא קל"ג:

שם. עמוד ענן בשביל אהרן. דע"כ היו מקדשין את ישראל כמו קדושת המחנה, דהשכינה שרויה בקרב המחנה. ואהרן קדוש ה' היה משתדל בזה, משו"ה זכה לדבר המביא לקודש:

שם. מן בזכות משה. דהמן בא להגדיל תורה בישראל, כדתניא במכילתא לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן. ומשה השתדל הרבה ללמד תורה בישראל, משו"ה זכה לדבר הגורם לכך:

15. תורת משה לחת"ס על במדבר פרק כ פסוק ב

בגמרא תענית ד"ד ע"א מקשה על הקרא דואכחד שלשת הרועים בירח אחד ופריך וכי בירח אחד מתו ומשני דכשמתה מרים בא הבאר בזכות אהרן וכשנסתלק אהרן בא הבאר והענין בזכות משה וכשמת נסתלק הכל וכאילו מתו אז כולם ויש ליישב קושיית הש"ס דהרי ע"י מי מריבה מת משה ואהרן ומי מריבה נסתבבה ע"י מיתת מרים וא"כ שפיר קרא הכתוב מיתתם בירח אחד:

16. תורת משה לחת"ס על במדבר פרק כ פסוק יב

דנהג לא מצינו בקרא שום טעם על מיתתו של מרים עכשיו ומדכתי' ואכחיד שלשת הרעים בירח אחד משמע שכולם מתו מדבר אחד וגם לשון הקרא בירח אחד אין לו מובן דלא בחודש אחד מתו ונ"ל דמצינו דלשון הרע הורג שלשה האומרו והנאמר עליו והמקבלו והנה מרים דברה לשה"ר לאהרן על משה ועי"ז נתחייבו כולם מיתה ובפרט שע"י מיתת מרים פסק הבאר וגרם החטא למשה ולאהרן של מי מריבה שלא ליכנס לארץ נמצא שמתו כולם בירח אחד דע"י מיתת מרים התחילה מיתת משה ואהרן וגם בשביל דבר אחד מתו כולם דנהג הקב"ה רצה להראות לישראל כח הדיבור של האדם שלא יאמר אדם בעל הלשון מה עשיתי הלא רק דברתי כמבואר ברמב"ם שזהו הסדר של בעל לשה"ר לומר שלא עשה כלום ובאמת שקר דבר בעל הלשון שגדול כח הדיבור הן לטוב והן לרע לכן מתה מרים עכשיו על לשה"ר שדברה על אחיה וציוה גם למשה ולאהרן שגם עליהם הי' החטא של לשון הרע שדברה מרים שידברו אל הסלע ויגרמו הדיבור ההוא לפעול פעולה גדולה להשקות עדה גדולה עם מקניהם ועי"ז ילמדו ישראל מוסר שכת הדיבור גדול מאוד ויזהרו

בלשונם מלדבר דבר דמשתמע מיני' לישנא בישא ועי"ז ישבו בטח בדד ושאנן לעולם בארצם ולא יחרב הבית והנה משה שהכה לסלע אז יאמרו ישראל מדחוינן שהוצרך תמיד בכל דיבור לעשות מעשה ש"מ אין בדיבור כלום ולא יזהרו עצמם מן החטא של לשה"ר וע"כ הבהמ"ק יחרב מחמת חטא זה ואין יתרון בכניסת משה ואהרן לארץ וגם עליהם ה' כח הריגה של חטא לשון הרע שדיברה מרים לכן נגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ומדוקדק בזה הלשון יען לא האמנתם בי ומבואר ברמב"ן ז"ל שהוא פועל יוצא כלומר שע"י דבריכם לסלע ה' מקום להתחזק אמונה בישראל שהיו רואים כח הדיבור והיו נזהרים מחטא לשה"ר וע"י הכאה לא החזקתם אמונה בבני ישראל אדרבא יהי' להם מקום להטעות ולומר שאין בדיבור כלום לכן לא תביא וכינון דסוף סוף יוצרך הבית ליחרב ובלא"ה יש ג"כ עליכם חטא לשה"ר ודוק:

17. שערים מצויינים בהלכה

<p>מחבירו יאמר לו לך לשלום, והנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום. ועי' במהרש"א שרצה לענשם כמו שראה בחלום, וא"כ שפיר אמר להו ליזלו רבנן בשלמא. ועי' במסורת הש"ס. ובעין יעקב הגירסא "ליזלו רבנן לשלמא", משום דהוא רצה לבטל מהם עונש מיתה. וכ"כ בענף יוסף שם. ועי' מה שכתבנו במס' מו"ק (כט.).</p>	<p>דף ט: ליזלו רבנן בשלמא. וכעין זה גרס ר"ח. ועי' בגמ' ברכות (סד.) הנפטר</p>
--	--

18. שפת אמת על תענית דף ט/ב

בגמ' כי הוי מיפטרי מיני' א"ל ליזלו רבנן לשלמא, במהרש"א פי' דא"ל שילכו למקומם כדי שיתקיים החלום ע"ש, ויותר נראה לפרש שאמר להם שילכו לרב אחר ולא ילמדו לפניו ע"י שראה שאפשר שיהיו נענשים על ידו דלפי' המהרש"א תימה שירצה להענישם ח"ן בפרט אחר שראה החלום מה רצה עוד להוסיף והנלע"ד כתבתי, [אך לפי הגירסא ליזלו רבנן בשלמא משמע כפי' המהרש"א כדאי' בסוף מו"ק דהנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום]:

19. בן יהודע על תענית דף ט/ב

אמר להו ליזלו רבנן לשלמא. נראה לי בס"ד כיון בזה להפוך גזר דין שראה בחלום מרעה לטובה, והוא דידוע כל גזר דין לרעה נמשך ויוצא מן קו שמאל, שהוא מדת הגבורה, והוא באומרו ליזלו לשלמא, הפך אותיות שמאל לאותיות שלמא, ובוה נהפך רוע גזר דין שלהם לטובה...

20. עורך השולחן (סימן קלא)

א) ולאחר שיסיים ש"ץ חזרת התפילה נופלים על פניהם ומתחננים וענין נפילת אפים הוא כדי שיסדר התפילה בג' סדרים תחילה תפילה דמיושב והיינו עד שמ"ע ואח"כ תפילה דמעומד ואח"כ נפילת אפים כמו שעשה משה רבינו דכתיב ואשב בהר וכתוב ונאמרי' אה"כ ואנחנו לא נדע מה נעשה כלומר התפללנו בכל אופן היכולת ויותר מזה לא נדע מה נעשה ורק עליך עינינו :

ב) כתב הטור בשם רב נטרונאי גאון נפילת אפים רשות היא ולא חובה ע"ש ולכן בנקל מבטלין אותה מפני כמה דברים כמו שיתבאר ונ"ל דעכשיו שכל ישראל נהגו בזה שוינהו עלייהו כחובה ואם מעט ואם הרבה וגם מצינו בגמרא דעם כי הוא רשות מ"מ עניינה גדול מאד ומן השמים ממהרים לענות על נפילת אפים דאמרינן בס"פ הזהב בענין תנורו של עכנאי שר"א היה לו קפידא על ר"ג הנשיא ואשתו של ר"א היתה אחותו של ר"ג ולא הניחתו בכל יום ליפול על אפיו ופעם אחת לא השגיחה ונפל על פניו ומיד נענש ר"ג ע"ש הרי מפורש דאין זה חובה דאלו היתה חובה לא היה ציית לה וגם מפורש דכחה גדול דתיכף ומיד נתקבלה תפלתו:

21. ספר דובר צדק - פרשת אחרי מות אות ד

וכן הוא סוד נפילת אפים שאחר התפילה שהוא בסוד הדיבור לבד. וימים שאין נפילת אפים היינו שהם ימי רצון ואז מיד בעת התפילה נעשה היחוד הגמור כדקא יאות בקבלת שפע חדש. רק יש ימים שאין ימי רצון...

22. ספר שבלי הלקט ענין תפילה סימן ל

ת מצאתי בשם רב שר שלום זצ"ל מותר לאדם ליפול על פניו ערבית ולבקש רחמים על עצמו אחר תפילתו ואפי' בצבור חוץ מערב שבת. וגאון אחר זצ"ל כתב שאין נפילת אפים בתפלת ערבית כלל וכך מנהג פשוט בישראל. ... **ביום הכפורים שחרית ומוסף ומנחה אין נופלין על פניהן אבל בנעילה מותר וכן מנהג שנופלין על פניהן בנעילה ואומרים מכניסי רחמים.** ... בבית האבל אין נופלין על פניהן משום דאיתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל הלכך אין אומרין ויודוי ותחנונים בבית האבל. ביום חופה אין נופלין על פניהן כל עיקר בכנסת שיש בה החתן ובשני ובחמשי אין אומרים ויודוי ולא אבינו הרחמן. ביום המילה אין נופלין על פניהן בכנסת ששם המילה ואם הוא בשני ובחמשי אומרים הוודוי מה שאין כן בחופה ויש אומרים שאין נמנעין מליפול על פניהן בכנסת ששם המילה כלל. ובשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מצאתי ביום המילה אין נופלין על פניהם בכנסת ששם המילה כלל ואם הוא שני וחמשי אין אומרים והוא רחום ולא תחנונים ואין נופלים על פניהם בד"א בשאר ימות השנה אבל אם חלה המילה בתענית צבור מתפלל סליחות ואומרים ויודוי ואין נופלין על פניהן ואין אומרים רחום וחנן ולא אבינו הרחמן לפי שמצוות מילה קיבלו ישראל בשמחה ועדיין מקיימין אותה בשמחה כדכתיב שש אנכי על אמרתך לפיכך אין אומרים והוא רחום ותחנונים שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי וכן מנהג נוהג בישראל:

23. בן יהודע על תענית דף ט/ב

שם כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מטרריהו. יש לדעת מה שקר כללי מצא אצל בבלאי. ונראה לי בס"ד דאמרו בבבלי דף ל"ב ע"ב, אמר רב נתן בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם, ופירש"י יורדי גיהנם שאין מרחמים ליתן צדקה, עיין שם, וידוע סדר הגדה של ליל פסח נתקן בבבל, ולכן פסקא ראשונה של הא לחמא עניא נאמרה בלשון ארמי, שזה היה לשונם, וכנזכר בספרי המפרשים ז"ל, ולכן להיות שבזמן עולא גם כן היו עתירי בבל קמצנים ואין נותנים צדקה, קרי להו שקרנים, דהם אומרים בליל פסח כל דכפין ייתי ויכול, ואם יבא עני אפילו לחם לבדו אין נותנים ונמצא הם משקרים, ולכן גם מטריהו משקרי, שתמצא סימנים חזקים לירידת המטר ועם כל זה גשם אין. וכיוצא בזה אתמר לעיל אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה רבים ואינם נותנים, שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במת שקר:

24. שערים מצויינים בהלכה

ובבבלי לא עסקי באורייתא כו' ובבבלי עסקי באורייתא. דמתחילה סבר שיש להסתפק ע"י התמרים שהם טובים, וא"כ יש להם פנאי לעסוק בתורה יותר, אבל אח"כ ראה שאינו כן וא"כ צריכין הם לעסוק לצורך פרנסתם, וא"כ גם מיעוט העסק שעוסקים בתורה מספיק. ועי' ברמב"ם (ת"ת פ"א ה"ח) דאפי' עני מחויב ללמוד, אע"פ שחסר לו הרחבת הדעת לתורה. ואיתא בגמ' יומא (לה:): דבשעת הדין אומרים לעני, כלום היית עני יותר מהלל הזקן כו'. ועי' מה

25. מרומי שדה מסכת תענית דף ט עמוד ב

ממימי אוקיינוס. פרש"י כלומר ממים של מטה. רש"י ז"ל בא לפרש דלאו דוקא אוקיינוס, דודאי אי אפשר לומר כן, דבכל העולם גם במקומות הרחוקים מאוקיינוס באים העבים משם, אלא מן הנהרות או ימים הסמוכים לאותו מקום, ואוקיינוס בכלל. ומשו"ה כשהקשה ר"י והלא מי אוקיינוס מלוחין הם, פירש"י ואין תבואה גדילה מהן. ולא פי' ממה שאנו רואין שאין מי הגשמים מלוחין. דזה לא קשה דאפשר דגשמים אלו מאיזה נהר אחר המה. אבל הלא אי אפשר להיות ממי אוקיינוס, שהרי אינן ראויים לזריעה:

מלשונות המשנה, וכמו כן כל דברי הנביאים כללם התורה בתורה משה, זה מה שגילה לנו רבי יוחנן, וזהו מה שאמר רשב"ל דמרע"ה קיבל מסיני גם נו"כ, והיינו דאמרינן בפ"ק דמגילה [דף י"ד ע"א] דרק נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, וכל אלו אפשר למצוא להם [מקור] גם מבלעדי נבואתם מתוך דברי תורת משה, אלא דדברי נו"כ הם כמו ברייתות לעומת משניות ה"נ הם [נו"כ] לעומת תורת משה.

מדבריו רבי יוחנן אלו למדים אנו היחס האמיתי שבין התורה לנביאים וכתובים. אין דבר שאינו רמוז בתורה, הפוך בה והפוך בה דכולה בה. אין שום מצב שאינו כתוב בה, שום שאלה שאינה נפתרת בה. כשאירע נס פורים בקשה אסתר מן הסנהדרין "כתבוני לדורות", והם הסכימו לכך רק לאחר שמצאו לה סמך מן התורה [מגילה דף ז' ע"א]. גם את כל השתלשלות המאורעות חושפת הגמרא [חולין דף קל"ט ע"ב] מן התורה: אסתר מן התורה מנין, מרדכי מן התורה מנין, המן מן התורה מנין. כשלמדנו דין מספר יחזקאל שואלת הגמרא [סנהדרין דף כ"ב ע"ב]: עד דלא בא יחזקאל מי אמרה, הכל חייב להיות רמוז בתורה גופה. ולכן בסוף ספרי הנבואה, חזר הנביא וקרא [מלאכי ג' פכ"ב]: זכרו תורת משה עבדי, כי כל התורה, כל ההנהגות, כל התשובות לכל השאלות — כולם רמוזים בתורה, ויש רק לחפשם. לו זכו ישראל ולא היו חוטאים בעגל, לו זכו והיו נותרים במדרגתם הראשונה בה נעקר מהם היצר הרע וכטלה זוהמתם, היו חושפים בעצמם את כל ההוראות מחמשת חומשי התורה, עכשיו שחטאו הוצרכו לפירוש יותר בספרי הנבואה. אבל עלינו לזכור ולדעת שספרי הנבואה, כל עיקרם בהסברת והארת התורה שבכתב. הקשר ביניהם אמיץ ובל ינותק.

ד. והנה ביארתי במקום אחר² מה

שהקשו התוס' בברכות שם [דף י"ג ע"א] בד"ה בלה"ק נאמרה וכו' [מ"מ אפשר דרש"י לשיטתיה שכתב בפ"ב דמגילה [דף י"ז ע"ב ד"ה בכל לשון] הכי, ועיי"ש בתוס' [ד"ה כל התורה]. גם כאן י"ל כפשוטו, דכאן ביאר לנו אמאי קרו לתורה מקרא יותר מנביאים וכתובים, לזה ביאר דלפיכך קרו בעלי הגמרא לספרי החומש מקרא משום שישנה מצוה לקרות בתורה משום תקנת עזרא, ודו"ק.

ג) אבל באמת נראה לי בדברי רש"י אלו ביאור אחר לגמרי, הן ברש"י בברכות וגם ברש"י במגילה שהבאתי, ובהקדם ביאור הגמרא בברכות הנ"ל: א"ר לוי בר חמא ארשב"ל מאי דכתיב ואתנה כו' מלמד שכולם נתנו למשה מסיני, עיי"ש. ולכאורה תמוה הוא, שאיך יתכן שנתנו למשה נביאים וכתובים, אתמהה! וכיותר קשה, הא אמרו חז"ל במסכת נדרים [דף כ"ב ע"ב]: אלמלי לא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע מפני שערכה של ארץ ישראל היא, ואילו כאן נאמר שכל הנביאים והכתובים כבר ניתנו בהר סיני, לפני אותו חטא.

והנראה, דהנה מצינו בפ"ק דתענית [דף ט' ע"א]: אשכחיה רבי יוחנן לינוקיה דר"ל דיתיב וקאמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף לבו יתיב ר"י וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמזי באורייתא וכו'. ופירש"י בד"ה ולא רמזה משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים ובכולם יש סמך למצוא מן התורה עכ"ל. ביאור הדברים הוא, כמו שמצינו בס"פ מציאת האשה [כתובות דף ס"ט ע"ב] כאילפא דאמר איכא דאתי דאמר לי מילתא דבי ר"ח ור' אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין וכו', הרי חזינן דרבינו הקדוש כלל כל דיני הברייתא בנוסחא דמתניתין, והוא, כלומר אילפא, היה יכול לדייק כן

1. קטע זה נוסף מפי השמועה.

2. להלן ריש פרשת מטות [ל' פ"ב], ועיי"ש שיישב כמה דברים לפי יסוד זה. ועיין בהערות שם הבאנו שכ"כ עוד אחרונים ויש שנחלקו ע"ז, עיי"ש.

מזהלך שני נמצא בדברי המגיד מדובנא (הביאו בשו"ת יחווה דעת ח"ג סי' ל"ב בהערה) ודעתו הפוכה מהחק יעקב, ולפי המגיד מדובנא התיקון בליל חג השבועות נועד רק לגדולי עולם, להם היכולת ללמוד את התורה שבכתב ולהוציא מהפסוקים בכח שכלם ועיונם את התורה שבעל פה. אבל שאר האנשים, שאין להם את היכולת לעשות כן, צריכים ללמוד תורה שבעל פה².

ב וביחווה דעת (שם) הביא בשם ספר שיח שרפי קודש (ח"ג סי' תמ"ז), וז"ל:

וידוע המעשה של הרה"ג גאון הדרשנים רבי יעקב קרנץ זצ"ל, המגיד מדובנא, שהיה בחג השבועות בבית המדרש של הגר"א מוילנא, והגר"א היה לומד התיקון של ליל חג השבועות, והמגיד מדובנא למד תלמוד, ושאל אותו הגר"א, מדוע אין הוא לומד התיקון כנהוג, והשיב כדרכו בקודש על פי משל, אברך אחד לאחר חתונתו היה יושב ובטל, שאל אותו חותנו מדוע אינך עוסק במסחר, השיב האברך איני יודע איך לעסוק במסחר, אמר לו חותנו, לך נא לשוק והסתכל במעשה הסוחרים, וכאשר הם עושים תעשה. הלך וראה

שהסוחרים תולים בחלון הראווה דוגמאות של הסחורות שלהם מינים ממינים שונים, כדי שעל פי הדוגמאות יוכלו הלקוחות לבחור את הסחורה הדרושה להם. מה עשה הלך ושכר לו חנות וקנה לו קצת דוגמאות ותלה אותן בחלון הראווה, והחנות ריקה מכל סחורה, כשנודע לחותנו התחיל לשחק עליו, לאמר, לסוחרים האלה יש סחורות רבות בכמות הנדרשת ללקוחות, והדוגמאות הם רק כדי לבחור את הסחורה שמוצאת חן בעיניהם, ואילו אתה שהחנות שלך ריקה מכל וכל, בשביל מה לך הדוגמאות, הנמשל, מורי ורבי הגאון מוילנא מלא ברכת ה' בתורה בנביאים ובכתובים בתלמוד ובמדרשים, אוצר נחמד ושמן, והערב עוסק רק בקטעי הפסוקים והמאמרים הנכללים בתיקון של ליל חג השבועות, והם הדוגמאות של כל מין ומין אשר צבר ברוב שקידתו וחכמתו כדי ה' הטובה עליו, ואילו אדם כמוני שלא קרא ולא שנה ולא למד כלום בכל השנה, ובבית אין לחם ושמלה, אם אקרא את התיקון, ישימוני ללעג וקלס, הואיל והמחסן שלי ריק לגמרי מכל סחורה, ולרש אין כל. לפיכך אני יושב ולומד כאשר תשיג ידי יד כהה.